

másféle megfigyelői körülmények között. Mi változott tehát? Az a város, amelyben korábban idegenként, utazóként járt (aki azonban elég jól kiismeri magát), egyre otthonosabbnak látszik; az emberek, akiket némi hűvös iróniával, mindig néhány lépés távolságból figyelt, most hirtelen melegséggel töltik el. Villányi hazatalált, és megrémült ettől a felismeréstől.

Ha szeretni lehet azt a helyet és azokat az embereket, akiket immár másfél évtizede figyelt szenttelen tárgyilagossággal, akkor az is lehet, hogy elmulasztott valamit. Hogy elvesztegette az életét... No ez az, amiről szó sincs. Ennek az otthonosságélménynek a megszerzése az eltávolodás gesztusa, az ironikus szemlélet, a részvét és idegenkedés ambivalenciája, majd a tárgyilagos szemlélő szánakozása nélkül nem lett volna lehetséges; csupán egy naiv hűség fatalista vállalása, esetleg a meg nem mért értékhez való görcsös, gyáva ragaszkodás vált volna egyre szorosabb cellavárosává. Az elvesztegetett idő képzete azonban mégis ott kísért a versekben bujkáló nosztalgia képében, új elemmel gazdagítva a Villányi világot uraló ambivalenciák rendszertét.

Nem igaz tehát az a kritikákból leszűrhető tanulság, hogy Villányi világot egyes megoldások kerülése, a kortárs irodalom tendenciáival való szembehelyezkedés jellemezné; mint ahogy az sem igaz, hogy ez a kötet az első könyv óta dacosan vállalt kismesteri tematika érett gyümölcse volna. *Az élmények felidézése – motívumainak álomszerű szervezése – virtuális valóságmakettben történő lefuttatása* szövegképző hármasság, hosszú és tudatos alkotómunka, kompozíciós tanulási folyamat eredménye. Ennek a munkának voltak klasszikus-avantgárd, szürrealista mozzanatai és posztmodern epizódjai. Az eredményül kapott versváros nem azonos az első kötetek jórészt irodalmias közhelyekből szerkesztett szülőföld-szülőváros helyszínével, és a visszaszerzett-megteremtett közösséghez tartozás sem ugyanaz, mint az első munkák sztereotip kollektívizmusa, társadalmi elkötelezettsége. Őszintén remélem, hogy Villányi belátja: minden választás a lehetőségek óriási halmazáról való lemondást is jelenti. Mégis: aki választott, az egy világot a végtelenül sok közül megteremthet és berendezhet magának.

Nem ez a veszteség, hanem a választás képtelenségében elindulni sem tudók tétovázása, aminek következtében ők úgy fognak meghalni, hogy el sem indultak a számtalan út valamelyikén. Nem igaz, hogy ők minden világot birtokolnak. Semmijük sincs. Villányinak pedig van egy (bírálnak, romlékony, olyan-amilyen) világa, amelyben vendégül láthatja olvasóit.

Bodor Béla

KÓRKÉP A MOSTANI MAGYAR IRODALOMRÓL

**Egy elszánt férfi próbálkozásai
a kortárs magyar irodalommal**
Varga Lajos Márton KRITIKA KÉT HANGRA
című könyve segítésével

Pesti Szalon, 1994. 224 oldal, 380 Ft

(Belső monológ egy könyvesboltban)

Hm, ha jól emlékszem, ezt a könyvet ajánlotta valaki. És ha jól emlékszem, akkor egy rádióműsorról szól, vagy miről is. Talán. Lásuk csak: „A szerkesztő kérdez, a kritikus válaszol. A beszélgetés tárgya egy-egy kimagasló kortárs irodalmi alkotás. Fesztelen, könnyed ám szakmailag megbízható elemzések hangoztak el a Magyar Rádió KRITIKA KÉT HANGRA című népszerű irodalmi műsorában. Kötetünk a műsor legizgalmasabb négy évének (1990–1993) anyagát tartalmazza időrendben.” Aha, ez az: „fesztelen, könnyed, ám szakmailag megbízható elemzések”, ez kell nekem. Na most megvegyem vagy ne vegyem? Igaz, kissé drágállom, majdnem négyszáz forint. Pedig jó alkalom lenne, hogy valamilyen megismerkedjem a mostani magyar irodalommal vagy mivel. Nézzük csak a neveket. Á, ez az: Bertók László, Orbán Ottó, Esterházy Péter, Nádas Péter, Bodor Ádám, Petri György... Azt hiszem, épp ideje valami közelebbit megtudnom róluk. Hisz manapság annyi mindent hall róluk az ember. Márpedig ugye az embernek tudnia is kell valamit arról, ami az embert körülveszi. Na, akkor gyerünk a kasszához.

(Két hét múlva)

Háát. Azt hittem, világosabban fogok látni ez ügyben: de hát olyan dolgok merültek fel, amelyek bizonyos szempontból ugye még jobban összekuszálták bennem azt a keveset, amit a kortárs irodalomról tudok. Nem volt mit tennem, elolvastam a könyvet még egyszer. De akkor már úgy figyeltem a két ember beszélgetésére, hogy bizonyos szempontból beleéltem magam a helyzetükbe, már amennyire ezt lehet persze. És akkor azt vettem észre, mintha a két irodalmár között, akik éppen egy könyvről beszélgetnek, minduntalan valamiféle egyetértés volna. Ami, mondanom se kell, nem a két személyre, a viszonyukra, hanem a beszélgetésük tárgyára, a kortárs irodalomra vonatkozik, természetesen. És ekkor már arra kezdtem el nagyon figyelni, mi lehet pontosan az a valami, amiben mindig egyetértenek. Bíztam benne, nem az, hogy mind a ketten a téma szakemberei.

Az is érdekes volt, hogy az éppen adott beszélgetőtársak elképzelései között éppen mi-féle viszonyok uralkodnak. Míg például Varga Lajos Márton – a beszélgetések állandó szereplője – Márton Lászlónak ezt mondja Kis Pintér Imre ESÉLYEK című tanulmánykötetéről: „Így látom én is, tehát jószereivel nincs is mit hozzáfűznöm megjegyzéseidhez”, addig Kulcsár Szabó Ernőnek Marno János A CSELEKMÉNY – ISTEN HA EGYSZER LÁBRA KAP című verseskönyve kapcsán viszont ezt: „*Ellent kell mondjak [...] Hibázol, ha a versalkotó személyiséget adottnak, megformálnak tekinted.*” Eltekintve a második példához hasonló esetektől, azt hiszem, semmi nem akadályozza a beszélgetések szereplőit abban, hogy közösen feltérképezzenek és megértsenek egy művet, voltaképpen pedig a mostani magyar irodalmat. Noha Kiss Ferenc Csoóri-könyve kapcsán Kis Pintér Imre ezt mondja Varga Lajos Mártonnak: „*Ha így kiélezed, akkor meg is hamisítod a kérdést.*” Amire viszont ő így válaszol: „*Nem válaszoltál a kérdésemre, pedig nagy a tét.*” A „tét” kifejezés egyébként kulcsszava Varga Lajos Mártonnak, és, úgy vettem észre, ennek a könyvnek is. Meg az is, hogy „*vérre megy valami*”.

Azokban a ritka esetekben, amikor a két irodalmár nem ért egyet, kétféle feszültséget vagy mit éreztem. Például Margócsy Istvának ezt mondja a könyv szerkesztője, amikor Márton László egyik regényéről van szó: „Az

a benyomásom, hogy nem megy a dolog végre: A TUDATALATTI MEGALLÓ gondolatkísérlet. Tétje csak az eszemé, nem a sorsomé is.” Margócsynak viszont más a véleménye: „*Ezzel én így nem értek egyet. Márton az életnek és a világnak legfeljebb egy másik szemléletét ajánlja, egy olyan kitágított szemléletét, melyben a laboratórium is megélevenedhet, vagy talán éppen fordítva: az élet maga válhat laboratóriummal.*” (Érdekes vita, amihez nekem is lenne hozzáfűznivalóm. De ezt majd később.) Fura módon ellenben egy másik regényről, Esterházy Péter HAHN-HAHN GRÓFNŐ PILLANTÁSA című művéről így beszél Varga Lajos Márton: „*...Ebből szabadulni csak úgy van mód, ha az irodalom diadalmaskodik az életen, ha a világ a művészet rendjét ölti magára. [...] Az külön kérdés, és a dolog végre megy, hogy az ige esetleg nincs is meg, mert odáig nem lehet eljutni.*” Am mintha Domokos Mátyás éppen azt a vádat hozná fel Esterházy műve ellen, amire a szerkesztő Márton László könyvének tárgyalásakor hivatkozott, míg jelenleg akkori vitapartnerre, Margócsy István nézeteit hangoztatja. Ez így nekem furcsa. Mintha ugyanaz a dolog egyszer végre menne, máskor pedig nem. Mintha Varga Lajos Márton Esterházyt jobban szeretné vagy tisztelné, mintha előítéletei lennének vagy valami.

Egy olyan vitapontot is találtam, ami egy kicsit érthetőbb volt számomra az előzőnél. Mivel nem is csak irodalmi, hanem, ha jól értettem, inkább politikai természetű. Nevezetesen akkor, amikor Varga Lajos Márton Alexa Károllyal beszélget Csoóri Sándorról, utána meg Konrád Györgyről. Alexának például ez a véleménye Csoóri NAPPALI HOLD című esszékötetéről: „*Intézménnyé válni egyfelől és az intézményben szabad lélekkel szárnyalva gondolkodni, beszélni másfelől: ez a dilemma, ami oly ismerős a magyar irodalom olvasóinak.*” Amire viszont Varga Lajos Márton ezt válaszolja: „*Vagyis a politikát nem sikerült kielégítően esztétizálni.*” Úgy tűnik, mintha Konrád Györgyöt sem irodalmi mércével itélné meg Alexa, noha igaza lehet abban, amit a beszélgetés végén mond: „*Akkor itt a kérdés, a végső: milyen szándékkal, milyen célzattal írta Konrád ezeket a margójegyzeteket? Ez most olyan helyzet Magyarországon, amikor az újjázülelés: maga a remény.*” De hát én a politikában sem tudom, hogy kinek higgyek vagy ne higgyek. Nem még hogy az irodalomban vagy talán iroda-

lompolitikában?, amit nyilván sokkal kevésbé látok át.

De visszatérve az előző esethez, Esterházyhoz és Mártonhoz, miért veszi védelmébe Varga Lajos Márton egyszer az irodalmi formát vagy mit, ha viszont máskor ugyanazzal az érveléssel szemben elmarasztalja? Ezen a talányos ponton kezdtem el komolyabban gondolkodni a beszélgetések témáiról, de csak arra jutottam, hogy ez az irodalom, nagyjából nézve, jóval bonyolultabb, áttételesebb, reflektáltabb (ezt a szót egyébként ebből a könyvből tanultam), mint az, amelyikhez én szoktam, amit az emberek általában olvasni szoktak körülöttem. Mintha ennek az irodalomnak kevesebb köze volna az élethez vagy mihez, ahhoz, amiről pedig ugye a könyvek eddig szóltak, már amelyiket egyáltalán olvastam közülük, persze. De ez csak az érem egyik oldala. Hiszen számos olyan verseskötetről vagy regényről is értesültem ebből a könyvből, amelyek, ha szabad ezt mondanom, talán jobban megfelelnek az izlésemnek, gondolom én. Mégis úgy érzem, hogy ezt az egészet együtt kéne tisztába tennem valahogy, ezt az egész irodalmat, amiről itt szó van. Na már most, ehhez három szempontot találtam: egyrészt a mostani irodalmunk sajátosságait, hozzám mért idegenséget vettem figyelembe; másrészt a számomra érthető vagy érezhető lényeges dolgokat, olyanokat, amiket korábbi olvasmányélményeimhez tudok hasonlítani valahogy; harmadrészt pedig e két előző szempontom kapcsolódását, azt a furcsa köztességet, ami a mostani irodalom értését segítheti úgy, hogy egyesíti a számomra idegen és ismerős jelenségeket. Mintha a könyv izgalmasabb pillanataiban a vitázók éppen e három szempont egyikét játszanák ki egymás ellen egy-egy műértékelésekor. Ugyanakkor, merem állítani, néhány beszélgetésben túlon túl nagynak tűnik az elismerő egyetértés. Vagy talán az óvatoskodás? De az is lehet, hogy valóban kiváló könyvekről van szó egytől egyig. Ennek persze majd utánanézek, természetesen.

Az, hogy részben olyan irodalommal van dolgom, amit a jelenlegi felkészültségemmel nem igazán érthetek és szerethetek meg, akkor vált végképp világossá, amikor Varga Lajos Márton ezt mondta Keresztury Tibor FÉLTERPESZBEN című interjúkötete szereplőiről, csupa fiatal íróról: „Közös törekvésük, hogy a di-

lemmákat a személyes szakmai, ha úgy tetszik poétikai problémákba fordítsák át. Úgy is fogalmazhatnánk, hogy az életet, a világot a szakmán át éljük és értjük meg legteljesebben. Azt hiszem, ebből is adódik, hogy a megformálás minősége érdekli őket igazán, és nem a tárgy minősége.” Esterházy regényéről pedig egyenesen így beszél: „...hogy a köznapiából kiszakadva a szokottól elütő törvények szerint kezdjen működni minden. Kiszámíthatatlanul tehát. Az egyedülinek hitt valóságban így aztán alakot ölthet egy másik, egy harmadik... Aműve esély... csak az irodalom má formált életben kínálkozik.” De mit is jelenthet az „irodalommá formált élet”? Talán azt, hogy annál jobb lenne egy mű, minél messzebb kerül az élettől? Vagyis hát az olvasóktól? Mondjuk, tőlem, példának okáért? Na ne, ezt azért nem szeretném lenyelni, elvégre. Kinek írnak ezek egyáltalán? Irodalmi szakembereknek és egymásnak, vagy nekem és a többi olvasónak? Hogyan is érdekkelhetne valakit egy könyv, ha az nem az élettel, hanem csak saját magával, vagyis kizárólag az irodalommal foglalkozik? Olyan könyvek volnának ezek, amelyek folyton saját magukról beszélnek? A világról és az olvasókról meg, már bocsánat, egyszerűen elfeledkeznek, likvidálják, jobb esetben magukhoz idomítják, „irodalommá formálják az életet”? Úgy beszélnek a valóságról, mintha az egyébként, ha ők nem foglalkoznának vele, nem is létezne! Persze úgy tudom, egy híres francia filozófus óta a gondolkodás kopernikuszi fordulataról szokás beszélni, ami valami olyasmit jelent, hogy a világ számomra csakis olyan, amilyennek látom, s ez végtelenül elvont spekulációk forrásává válhat. Akár az észlelhető valóság tagadásához is vezethet, legalábbis hallottam ilyenről. De miért kéne az irodalomnak is spekulatívnak lennie? Miért ne dolgozhatna egy író készen kapott anyaggal, mondjuk az úgynevezett valósággal? De mintha ebben az irodalomban minden csak az úgynevezett „beszédmód” függvénye volna! „Kérdés persze, hogy mi van e mögött a mindenre nyitott, mindent valami magától értetődő egységbe fogó beszédmód mögött” – kérdezi Varga Lajos Márton Marsall László HOLDRAFORGÓ című verseskötetéről. Mintha ennek az irodalomnak a „beszédmódjain” (ravasz és okos fogalom) túl nem létezne egyéb mérce, netán egy átfogóbb világszerűség, aminek ezek a „beszédmódok” szerény részesei lehetnének, például valami-

lyen követhető, izgalmas és szép történetnek. De ez nem így van. Erről is van szó, ha jól értem, Bodor Ádám regénye kapcsán: „...e történet az epika nyelvén nem formálható organikus, nagy ívű elbeszéléssé...” Sőt Petri György SÁR című kötetének legjellemzőbb erénye Varga Lajos Márton és Ferencz Győző szerint a „rongáltság”, nem pedig a kimunkáltság. Úgy érzem, mintha manapság bűn volna szép verseket olvasni, ne adj’ isten írni. A rongált verseket és a valóságtól elszakadó, érthetetlen és töredékes történeteket igazolja mondjuk az a tézisfeleség, amit Juhász Ferenc költészetének körülményeiről mond Varga Lajos Márton: „A magabiztosan teleologikus gondolkodást kételyekkel telítette a lét övezeteinek átjárhatatlanságát bizonyító élmény, az a már-már vallásosan váteszi hit pedig, hogy a költészet abszolút hatalmú, immár Juhász Ferenc előtt is tarthatatlanná vált.” Rongáltság, reflexivitás, beszédmód, töredékesség. Olyan szavak ezek, amelyek valószínűleg érdekes dolgokat rejtenek maguk mögött, de sajnos számomra kevésnek bizonyulnak ahhoz, hogy általuk megértssem vagy netalán megszeressem irodalmunk újabb termékeit. Már amennyire ezt én most látom, végül is.

Na de hál’ istennek találtam ebben a könyvben olyan fogódzókat is, amelyek általam ismert szempontokkal szolgáltak egyes művek értéséhez. Szívet melengető volt például Domokos Mátyás mondata Gion Nándor egyik regényéről: „Ezért mondhatom, ami – gondolom – közös élményünk, hogy milyen jó olvasmány ez a könyv.” Azt is jó volt olvasni, amikor Vasadi Péter költészeté kapcsán a hitről, Kertész Imre AZ ANGOL LOBOGÓ című műve tárgyalásakor pedig az erkölcsről volt szó: „Kezdjük tehát azzal, hogy hívő költővel van dolgunk, egyszerre vallással és istenkereséssel, akiben nincs kétség, mert a gondviselő és üdvözítő hatalmak nyomait mindenütt érzékeli...”; „...mi történik, ha egy író a művét, sőt az életművét egy kategorikus erkölcsi követelmény körül kristályosítja ki, ugyanakkor nyilvánvalóvá teszi, hogy ez a követelmény a mi számunkra mindörökre teljesíthetlenné vált?” Ismeretlenül is mélyen egyetértettem Kis Pintér Imrével, vagyis azzal, amit Márton László mond róla: „...nemcsak ismerteti a művet, hanem megpróbálja azokat beleágyazni a magyar kultúra egészébe.” Érdekelne e tekintetben Baránszky László költészete is, amiről Varga Lajos Márton így szól: „...Baránszky László jól

érzékkelhető egységlét akar teremteni lírai és prózai, fogalmi és érzéki-szemléletes, történelmi és mai, életnek szóló és közhöz forduló beszédmód között.” Vagy például Beney Zsuzsa „létköltészet”. Homályos fogalom ez a „lét”, nem is tudnám megmondani, mit értek rajta, de talán köze lehet az élethez, ahhoz az egészhez, ami, bízom benne, valóban benne van Bodor Ádám regényében: „Hogy valami életbetöltően és létérdekűen fontos megvan, s hogy ami van, az rettenetes művoltában is, igen, a torokszorítóan gyönyörű egészre mutat.” Nagyon kíváncsi vagyok továbbá Nádas Péter műveire, amelyekkel két ízben is foglalkozik Varga Lajos Márton könyve: „Ne felejtjük, a szerelemben voltaképpen a szerelmen túlihoz törekszünk, egy olyan eszméhez, ideálhoz, ha úgy tetszik, Istenhez, akút... egyéb módon el nem érhetünk”; „...Nádas Péter a sokféleségben akarja felismerni az egyet. A mélyebb, a világnak értelmet adó rendező elvet. Istent”. Talán valamely irodalomnál és valóságnál, a köznap életnél is lényegesebb dolgokkal foglalkoznának az ő könyvei? Ha így van, akkor én ebben látom az irodalom egyetlen általam is elfogadható célját, mostani irodalmunk esélyét vagy mijét. Értelmét annak, hogy foglalkozzam vele, és egyáltalán.

Végül olyan gondolatok szúrtak szemet nekem ebben a könyvben, amelyek mintha az előző két szempontot egyesítenék valahogy. Más szóval, mintha az irodalmi alkotások számomra taszító és vonzó tulajdonságai egy-egy mű vagy művész meghatározásakor együtt jelentkeznének. Mintha valamiféle köztes állapot jellemezné a mostani magyar irodalmat. Ilyen rétegekre gondolok: „Minden egyenletlensége, esetlegessége ellenére e költészet fájdalomosságát az adja, hogy ez a jó, ez az érték csak töredéke, törmeléke valami nagyobbak, méltónak... Mintha valami helyett...” (Ferencz Győző Petri Györgyről), „Alighanem ezzel magyarázható, hogy a részletekben dúló viszonylagosság-élmény a magasabb rend (igényét? vagy belátását?), az elvesztettségé a gondviselést hívja elő...” (Varga Lajos Márton Bertók Lászlóról), „A kötetlenné lazított beszéd s a feszes szabályozottság (gondolj rímeire, az alexandrinusokra, a nibelungizált sorokra) – mi volna más ebben, mint a teljesség – bizonyosság híján reménytelen igénye és akarata, amit »Így lehet úgy-ahogy megtartani« (Mintha)” (Varga Lajos Márton Rakovszky Zsuzsáról), „Mert a töredékesség nyelvét beszélte egészelve világhéppel, teleologikus világnézettel.

Szabadságtól viszolygó Robinson ő, aki talán felépítheti magát és a világot. De ez nem biztos” (Varga Lajos Márton Marno Jánosról), „Az a különös, hogy noha megfajhatatlanságukkal a káoszt idézik, mégsem erre figyelünk, vagy csak mellékesen figyelünk rá, mert fontosabb az elháríthatatlanul betelő törvény, a döntések súlyos bizonytalanságában a másféle rend megjelenése” (Varga Lajos Márton Mészöly Miklósról). Vajon csak pusztán népszerűsítő, hangzatos szövegek volnának ezek a kiragadott mondatok? Vagy valóban létezne az úgynevezett irodalmi formára jellemző közties lét (talán ez volna a lét szó valódi jelentése?), ami úgy állítja próba elé az olvasót, például engem, hogy olyan dolgokról is szól, amelyek segíthetik az új és szokatlan, gyakran bántó és fárasztó jelenségek megértését, mármint hogy az olvasást? Létezne hát egy olyan hely – gondolom, erre utalnak az olyasféle szavak, mint a lét, egész, metafizika, mitosz stb. –, ahol egyaránt otthonra lelhet az író, a könyve és az olvasója is? Az irodalom és a valóság is? Netán ahol az irodalom tanulhat is valamit a valóságtól? És ahol saját nyelvén válaszolhat is ezekre a kihívásokra? Ahol érdemes írni is, meg olvasni is? Ahol értelmes az a szó, hogy „irodalom”, meg az is, hogy „élet”? Netán közügy? Vagy valami efféle dolog? És ahol az ehhez hasonló nagy ívű mondatok nem csupán szépek, de igazak is: „Művészet és valóság összeegyeztethetlensége, egyszersmind egymásrautaltsága, e líra szubjektumának individualitása és ugyanakkor kollektívumot megtestesítő mivolta, személyessége és személytelensége, konkrétsága és jelképiessége, szabadsága és meghatározottsága, szakralitása és profanitása pontosan jelezheti, milyen összetettség jellemzi Baka István líráját”?

Nem tudom, hogy ezek csupán az én kérdéseim-e, vagy esetleg a könyvéi is. Mindenesetre számomra ebből a beszélgetésfüzérből kiderült, milyen sokszínű lehet ez a mostani magyar irodalom, Csoóri Sándortól egészen Márton Lászlóig, már amennyire ezt én láthatom, ugye. És az is valószínű, hogy sok jó író megismerhetek, már ha kedvet kaptam az olvasáshoz egyáltalán. Nádasra, Petrira, Bakára, Esterházyra, Rakovszkyra, Bertókra, Rábára, Kertészre és még jó néhányukra például mindenképpen kíváncsi vagyok. Az is érdekelne, hogy milyen lehet Marno János költészete. Vagy éppen Márton László prózája. Úgyhogy azt végül is bátran elmondha-

tom, hogy bizonyos szempontból érdemes volt elolvasnom Varga Lajos Márton könyvét. Elgondolkodtató képet nyújtott a mostani magyar irodalomról vagy miről, legalábbis számomra. Ezután már nincs is egyéb dolgom hátra, mint olvasni. Hátha megéri.

Bazsányi Sándor

VEKERDY TAMÁS: SZÉCHENYI

*Kézirat; főszöveg: 1628 oldal,
lábjegyzet: 803 oldal; készült 1977–1990*

Vekerdy Tamás művéről szólván a kritikus természetesen zavarban van, hiszen használatból és divatból szerencsére rég kiment műfajban kénytelen gondolkodni és írni: kéziratos, egy-két példányban létező irodalmat kell méltatnia, bemutatnia. A zavar – akarjuk, nem akarjuk – természetes, hisz a leírás, amely a művet ismerteti, szükségszerűen a levegőben lóg, az állítások, melyek a művet érintik, a műre vonatkoznak, a szélesebb közönség részéről kontrollálhatatlanok – a leírás, mivelhogy kritika nem lehet, hát nem is akar az lenni, s megmarad egy másik, talán nem is rokonszenv nélküli műfaj keretein belül, s ajánlássá válik: szíves ajánlássá, akár az olvasóközönségnek, akár a lehetséges kiadóknak, hátha, felkeltvén az érdeklődést, előmozdítja egy nem jelentéktelen vállalkozás sorának publikusabbá válását.

Vekerdy Tamás Széchenyiről írt művet (a műfaj meghatározásának nehézségeit hagyjuk alábbra) – oly művet, mely mind léténél, mind jellegénél, mind terjedelménél, méreteinél fogva csodálkozásra készíti olvasóját: szinte hihetetlen, hogy ilyen mű egyáltalán lehetséges, megíródhatott. Vekerdy mintegy másfél ezer oldalon idézi meg vagy fel Széchenyi tudatát és világát (vagy tudatvilágát?) – példátlan beleérző készséggel produkálván (vagy reprodukálván) az egykori nagy férfiú szerepét. Vekerdy a régi, modernség előtti irodalom hierarchiáját tartva szem előtt, szándékos anakronisztikussággal nagy művet